

Рајко Томаш*

НЕЖНОСТ ПРИВАТИЗАЦИЈЕ ДРУШТВЕНЕ СВОЈИНЕ

Социјализам, економска ефикасност и приватизација

Двадесетих година овог вијека Мизес је указао на велики социјалистички парадокс. Наиме, подруштвљавањем средстава за производњу социјалистичка друштва настојала су да, поред реализације идеолошких циљева, отклоне њихову нерационалну употребу, јер је приватно власништво везивано за стихијно алоцирање ресурса које се због могућности појаве криза изједначавало са нерационалним. Централизованом планирању требало је да означи крајње рационално управљање ресурсима и да има за посљедицу елиминисање свих нерационалности капиталистичког система, односно очекивало се да ће социјалистичка привреда, лишена приватног предузетништва, остварити до тада невиђену економску ефикасност. Мизес је упозоравао да ће такав систем бити лишен сваког економског резона, тако да ће централизованом управљању привредом, уведено у име економске рационалности, завршити потпуним неуспјехом.¹ Наравно, у то вријеме у социјалистичким земљама овакве идеје дочекиване су као конзервативна буржоаска критика социјализма, а економска теорија остајала је вјерна идејама класика марксизма чија су дјела, ван сумње, инспирисала натурализацију привреде и развој централизованог система управљања репродукцијом. Довољно се подсетити на неколико Енгелсових ставова да би се данас могао дефинисати нови парадокс у коме су се нашле социјалистичке земље. У „Анти-Дирињу“ Енгелс пише: „Узимањем у посед средстава за производњу од стране друштва у-

* Др Рајко Томаш,
Економски факултет, Бањалука

¹ L. Mises, *Le socialisme*, Paris, 1938, овдје интерпретирано према:
З. Пјанић, *Теорија цена, Савремена администрација*, Београд, 1975, стр. 422.

клања се робна производња, а с њом и владавина производа над произвођачима. Анархија у друштвеној производњи замјењује се планском, свесном организацијом“.² Управо је ова теза послужила као основ Енгелсу за извођење чувеног закључка о скоку „човечанства из царства нужности у царство слободе“. Данас је у већини социјалистичких земаља постало јасно да не постоје скокови који тако брзо и једноставно, попут падања у сан, воде из „царства нужности“ у „царство слободе“. Ако се, пак, досадашњи развој социјалистичких земаља изједначује са „царством слободе“, онда оно и није толико примамљиво за људску природу како је изгледало у Енгелсовим визијама, јер је неоспорно да најновији политички догађаји у социјалистичким земљама разоткривају тежњу људи за извођењем обрнутог скока.

Неоспорно је да идеологија социјализма није успјела проникнути у суштину тржишта и његових законитости. Она је крајње поједностављено приступила тржишту свдећи га на израбљивачко јуруђе капиталистичке класе. При томе је изостављена „идеологија“ економског система изведена из саме природе човјека и његовог односа према средини у којој живи. Средином седамдесетих година Карл Полани је утврдио да „чим друштво почне очекивати одређено понашање од својих чланова и чим мјеродавне друштвене установе постану више или мање способне да то понашање наметну, судови о људској природи тежиће да одразе идеал, без обзира одражава ли он стварност или не“.³ Идеологија социјализма прописала је економске интересе људи, подређујући их колективним интересима, али, за узврат, ослобађајући човјека индивидуалне борбе против глади. Чинило се да тако човјек постаје слободнији. Била је то заблуда. Лишен обавезе да се самостално бори против глади, човјек је постао економски зависан од друштва и његових институција. То је нови парадокс социјализма. Он је грађен као друштво које има за циљ економско ослобађање људи, али, одузимајући људима економске мотиве, довео их је у нови облик економске зависности. Саставни дио економске слободе људи је њихово право да се самостално боре за остваривање својих економских интереса. Форме колективитета које деформишу ово право или аутентичност људских побуда нису било каква гаранција људске среће нити економског успјеха друштва као цјелине. Стварањем социјализма људи се нису ослободили експлоатације, отуђења, сиромаштва, а често нису добили ни више слободе. Изгледа да социјализам почива на крупној дијалектичкој грешци: његови идеолози изгубили су из вида да правда може побјеђивати само у борби са злом, да племенитост поста-

² Ф. Енгелс, *Анти-Диринг*, Култура, Београд, 1953, стр. 337.

³ Karl Polany, *Our Obsolete Market Mentality, Commentary*, vol. 3, 1974, овдје цитирано према: П. Самуелсон, *Економска читанка*, стр. 547.

је распознатљива само упоређењу са суровошћу, да се зна шта је богатство тек у поређењу са сиромаштвом... Немогуће је изградити друштво по мјери људских идеала, јер је оно само по себи друштво ентропије — у њему се више не би знало ни шта је идеал.

Укидање приватног власништва над средствима за производњу требало је бити полазни постулат у укидању економских противрјечности. Остваривање таквог идеала имало је за последицу укидање и ограничавање низа других слобода као што су: слобода политичког удруживања, слобода приватног предузетништва, слобода критичког односа према стварности... На другој страни, тржишни систем привређивања који подразумјева експлоатацију, производи монополе, омогућује појединачно богаћење на рачун друштвених невоља и слично, производи низ других слобода као што је слобода савјести, слобода критичког односа према друштвеној стварности, слобода политичког удруживања, слобода приватног предузетништва... Из овог једноставног поређења није тешко закључити да социјализам није успио остварити своје идеале економске једнакости, а на другој страни ограничавао је слободе које у људском животу имају високу вриједност, тако да је сасвим природно што су људи постали незадовољни социјализмом. Сви покушаји економских реформи у социјалистичким друштвима, уз очување доминације друштвене својине, завршили су неуспјехом. На другој страни, ширење слобода које производи тржишни механизам показао би се као неприродан процес који је супротан основним економским постулатима социјализма. Тако је и социјализам још једном потврдио давну тврдњу Samuela Butlera: „Сопствени интереси увек ће да управљају светом“.

Кроз економске и политичке ломове социјализам је коначно стигао до проблема својине над средствима за производњу као кључног питања властитог трансформисања. Ово питање није случајно остављено за крај: промјена структуре својинских односа неминовно мијења основне карактеристике друштвено-економског система и радикално мијења политичке позиције социјалних прупа. Дакле, како се данас све отвореније говори о нужности приватизације друштвене имовине, треба имати на уму да је ријеч о изнуђеној реформи која се може захвалити многим неуспјелим реформама привреде у социјалистичким земљама. Према томе, није ријеч о континуитету развоја теорије репродукције у социјализму, коју он никад није ни имао, него о неизбјежној реформи преко које се у датим условима може остварити виши степен економске ефикасности и политичких слобода људи. При томе се треба ослободити илузија о савршености приватног власништва и једноставности процеса приватизације, јер наше искуство је показало да се у економији илузије најскупље плаћају. С приватним власништвом нећемо

преко ноћи постати богатији, а поготову срећнији, с њим нећемо постати друштво хармоније, а ни друштво идеалних моралних вриједности. С приватним власништвом изгубићемо осјећај сиромашне сигурности, стећи ћемо страх од глади, одгајићемо скромне наде у успјех, доживјећемо многа разочарања, изгубићемо стари систем вриједности. Једноставно, постаћемо друго друштво чије ћемо благодети моћи осјетити ако се за њих изборимо у новим правилима „игре“. Страх од глади натјераће нас да производимо више него што можемо потрошити; жеља за добити учиниће нас ефикаснијим од ефикасности коју намеће тржишна принуда. . . Тако ћемо створити друштво које захтијева много више одрицања од социјализма који полако напуштамо, али ће нам оно вратити изгубљено достојанство људске борбе и стварања властите будућности.

Зашто је нужна приватизација друштвене својине?

О приватизацији друштвене својине још увијек се говори са доста идеолошких предрасуда. То и није чудно ако се има на уму инерција свијести која покреће такве предрасуде. Људи су свјесни да је ријеч о промјени својинских односа, а исто тако људи из не тако давне прошлости памте сву тежину промјене својинских односа у овом поднебљу. Ријеч је о томе да смо ми ненавикнути на тржиште и његове законитости. Ми још увијек не резонујемо као тржишни учесници него као припадници партије, друштвеног слоја, нације или регије. У сјећањима послеријатних генерација још увијек живе сјећања на начин провођења подруштвљавања приватне имовине, односно на експропријацију. Послије тога генерације људи васпитаване су на идилличним представама о друштвеној својини и благодетима које она доноси. Данас кад се помене приватизација људи очекују да ће тај процес ићи слично као експропријација, само сада са измјењеним улогама учесника. Људи због неупућености и магловитих визија о провођењу приватизације страхују од свеопштег „цапања“ и отимачине друштвене имовине у чије су стварање уложили много властитог труда. Наравно, ако приватизацију схватимо као процес успостављања власништва над капиталом путем дјеловања тржишта капитала, до тога не мора доћи. Тржиште подразумијева размјену добара, а не експропријацију и конфискацију. Свакако, не треба изгубити из вида да и путем тржишне размјене могу настати различити облици експропријације. Међутим, рачунамо да држава не може остати мимо тог процеса и обавезна је да то спијечи. Тржиште капитала подразумијева да ће се на њему де факто вршити куповина и продаја предузећа, односно њихових дијелова. Према томе, продавац предузећа добија новчану противвриједност коју ће употребити на економски бољи начин него што је то у-

чинио инвестирањем у предузеће које је управо продао. Купац предузећа није извршио куповину зато да би гомилао предузећа чији је власник. На куповину он се одлучио зато што цијени да ће му његов новац на такав начин донијети већу добит него што му је раније доносио. На овај начин повећава се укупна ефикасност капитала. Лоши власници предузећа уступају их бољим, док радници радећи код способнијег власника предузећа повећавају своју економску сигурност. Дакле, кад је ријеч о приватизацији у садашњем тренутку не треба је схватити као својерестан идеолошки императив, као процес који се мора провести, а поготову као процес који се може једнократно извести. Ако је она један од ослонаца успостављања тржишног модела привређивања, онда и њен интензитет мора диктирати тржиште. Истина, ми немамо конституисано тржиште капитала, а како оно није богом дано, процес приватизације уз координирајућу улогу државе треба да подстакне његово конституисање. О приватизацији има смисла говорити из два разлога:

(1) због успостављања комплексног дјеловања тржишта, па, према томе, и тржишта капитала, како идеолошки постављене препреке промету капитала не би ограничиле функционисање тржишта;

(2) због разлика у економској ефикасности употребе капитала у различитим облицима својине. Наиме, теоријском анализом може се показати, а то потврђује и једноставна компарација, да су предности ефикасности на страни приватног власништва у низу сектора привреде.

Први разлог треба схватити као нужност отварања могућности приватизације како би прокламована равноправност својинских облика постала стварност, односно како би капитал из једног облика власништва путем тржишта капитала могао прелазити у други облик. Онемогућити приватизацију значило би остати на формалном залагању за: плурализам својинских облика, равноправност различитих облика својине, тржиште капитала и комплексно дјеловање тржишта. Дакле, приватизација је битан елемент конзистентности привредне реформе, односно онај елемент без кога се не може говорити о истинском успостављању тржишног система привређивања. Наравно, илузија је вјеровати у тржишну равноправност различитих облика својине, јер тржиште не може верификовати као равноправне својинске облике чије предузетништво унапријед има задате перформансе ниже ефикасности. Због тога, у овом тренутку, категорија „равноправности својинских облика“ има више формални карактер, као институционално одређивање да се ослободи конкуренција предузетништва на различитим облицима својине.

Други разлог је чисто економске природе. Ако буде функционисало тржиште капитала оно ће незауостављиво, кроз економску понуду, један капитал доносити у руке приватних вла-

оника, а други у јавни сектор. Одлучујући критеријум биће — који власник ефикасније употребљава капитал. Ефикаснијом употребом капитала повећава се друштвена продуктивност рада. На овај начин тржиште капитала постаје „општедруштвено добро“. Дакле, прелазак на тржишни систем привређивања на основу вишег степена ефикасности употребе капитала омогућиће приватним власницима да постану власници садашњих друштвених предузећа или њихових дијелова. Према томе, предности ефикасности треба да омогуће шири простор приватном власништву и предузетништву у друштвеној репродукцији, а не идеолошка опредељеност која израстају на самом приватном власништву. Очито, кад се проблем приватизације постави на економске основе он и не изгледа тако компликовано. Међутим, у идеолошкој сфери он је нерјешив, односно, прецизније речено, нерјешив је на позицијама ортодоксне комунистичке идеологије. Немоћ те идеологије да прихвати тржиште капитала и приватизацију друштвене својине, која је њен продукт, разоткрива и њену контрадикторност. За њу више није спорно да људи могу имати новац, да могу посједовати и куповати робе, али је неприхватљиво да друштвено предузеће постане роба и да га може приватно лице откупити. Ортодоксној комунистичкој идеологији страна је и помисао да приватно предузетништво може бити економски ефикасније и социјално прихватљивије од државног и политичког предузетништва чије су разне комбинације доминирале у социјалистичким земљама у немогућности директног успостављања комунистичког друштва по узимању средстава за производњу у друштвени посјед. Чини се исправним закључити, да овакве недоумице нису резултат идеолошке досљедности, јер већ раније је направљен читав низ идеолошких компромиса, него се прије ради о немогућности уклапања приватног предузетништва у темељне поставке ортодоксне комунистичке идеологије. Да није тако, давно би се уочило да кад већ људи имају новац треба им дозволити да њиме покрену укупну ефикасност капитала, јер се приватизација путем тржишта капитала управо и своди на то.

Иако је већ показано да је бесмислено говорити о тржишту капитала и о комплексном дјеловању тржишта без могућности приватизације друштвене својине, има потребе да се на основу чисто економских принципа укаже на још неке разлоге оправданости приватизације. Наиме, инерција старе идеологије још увијек велики број људи, па и оних из економске струке, наводи на размишљање о могућности ефикасног функционисања тржишта уз задржавање основних обилежја садашњег економског система, а у првом реду друштвене својине и самоуправљања као привилегије. То је немогуће! Привреде са развијеним тржиштем капитала оптимализујући алокацију ресурса успостављају и одговарајућу оптималну структуру различитих

облика власништва над укупним капиталом. Према томе, није ријеч о екстремним учешћима појединих облика својине, на примјер „све је друштвено“ или „све је приватно“... Оптимална је она структура власништва која омогућује максималну ефикасност ангажованог капитала. Некад ће, у одређеним дјелатностима и тржишним околностима, капитал бити ефикаснији ако је његов власник држава, у другим опет ако је власништво приватно, мјешовито или задружно. Битан услов да се може тежити оптималној структури власништва јесте могућност тржишног трансформисања једног облика власништва у други облик. Дакле, кад се говори о приватизацији не треба очекивати да ће се моћи извршити тотална приватизација. За приватизацију има мјеста само толико колико она укупног капитала може учинити ефикаснијим, Истина, исти критеријум вриједи и за остале облике власништва. Кад се овако приступи приватизацији, онда је неспорно да ће велики дио постојеће друштвене имовине морати бити приватизован јер су у овом моменту, при овој структури својине, предности ефикасности на страни приватног предузетништва. Међутим, тиме друштво неће постати сиромашније јер ће на тржишту капитала добити еквивалент уступљене имовине (новац), који ће инвестирати у секторе у којима су предности ефикасности на страни власника добијеног еквивалента.

Има неколико врло озбиљних разлога због којих мора доћи до приватизације постојеће друштвене својине у низу дјелатности:

(1) *развој предузетништва као фактора производње.* Предузетништво је идеолошким путем истиснуто из наше привреде, тако да је она остала лишена једног од најзначајнијих фактора производње без чијег је присуства незамислива ефикасна модерна привреда.

(2) *развој аутентичне тржишне мотивације привређивања.* Истинско власништво над неким фактором производње омогућује и његову рационалну употребу. Тек уз присуство и приватног власништва у структури својинских односа моћи ће се успоставити адекватна конкуренција предузетничких облика која ће максимизирање добити учинити доминантним критеријумом понашања предузећа. Критеријум добити једини може извршити диференцијацију различитих облика својине по ефикасности и тако покренути оптимализацију структуре својинских односа.

(3) *успостављање аутентичног облика ризика пословања.* Без њега је незамислива ефикасна привреда. Искуство је довољно убједљиво показало да сношење ризика средствима у друштвеној својини не доноси ништа већи ризик од коцкања са туђим новцем. Исто тако, државно власништво и државно предузетништво, због утицаја на услове који производе ризик, не може бити извор аутентичног облика ризика. Због тога се у ус-

ловима „тоталне“ несвојине и „тоталне“ државне својине и не може постићи максимална економска ефикасност капитала.

Очито је да су разлози уско везани за конституисање тржишног модела привређивања. Тако се и на овај начин потврђује да је приватизација саставни дио развоја тржишта у нас. Неоспорно је да ће она утицати и на промјене у класној и социјалној структури друштва, али ће исто тако подстицати процесе на страни синдикалног организовања радника, партиципације радника у управљању и развоја самоуправљања као економског, а не политичког пројекта.

Како извести приватизацију?

Постоји више приједлога о начину извођења приватизације, односно одређивања непознатог власника постојеће друштвене имовине. Најзначајнији су: подјела цјелокупне вриједности запосленим или грађанима Југославије, преношење вриједности на пензионе фондове, формирање мјешовитих предузећа, формирање холдинг друштава, национализација, преношење вриједности имовине на радне колективе и слично. Наравно, свако од понуђених рјешења не значи директну приватизацију. Она прије означавају одређивање титулара који ће постојећу имовину претворити у капитал, јер она овако, поред великих упињања да се иницира тужиште капитала, не може постати капитал. Дакле, нови власници предузећа, којима припадне утражњено мјесто власника, са затеченим стањем ефикасности наћи ће се неминовно на тржишту капитала. Сама чињеница да су они постали власници (без обзира ко то био) неће промјенити ниво ефикасности. Тржиште треба да принуди власнике капитала да га ефикасније користе. Чињеница да ни један од понуђених модела не значи директну приватизацију, а то и није могуће, приватизација ће се моћи одвијати у оној мјери у којој се приватно предузетништво покаже као ефикасније у односу на колективно или државно предузетништво. Дакле, у сваком случају, моћи ће се приватизовати само онолико друштвеног капитала колико га приватно предузетништво може учинити ефикаснијим.

Конкурентске предности приватног предузетништва, у односу на колективно или државно, су провјерене у низу дјелатности, те је разумљиво да је према постојећем стању ефикасности употребе капитала приватизација неизбјежна ма ко био титулар друштвеног капитала. То и није спорно ако се ефикасност употребе капитала постави као циљ, што је у нашем примјеру случај. Спорови поново могу настати везано за почетно рјешење и прве трансакције на тржишту капитала. Наиме, цијенећи принципе тржишног верификовања титулара капитала,

лако се може закључити да почетно одређивање титулара представља прелазно рјешење, јер ће оно бити административни чин ма који модел да се одабере. Ево неких дилема.

Неоспорно је да лош произвођач робе постепено пропада на тржишту. Он прије него што пропадне покушава да изврши одређене промјене у домену производње и снижава цијене робе. Ако не успије поправити своју ефикасност у производњи, снижавање цијена неће српичјечити његово дефинитивно пропадање. Аналогно овоме, ако знамо да се за титулара друштвеног капитала одређује субјект чије су предузетничке способности ниже од приватног предузетништва, приватизација ће се одвијати постепено све до губљења права управљања предузећем од стране првог власника друштвеног капитала. Наравно, приватизација неће бити „тотална“, јер, већ смо то поменули, постоје сектори у којима су други облици својине ефикаснији, затим мјешовити облици власништва са ефикасним приватним предузетништвом. Ни „тотална“ приватизација није спорна, бар не економски, ако је резултат супериорније ефикасности. Проблем настаје код почетног титулара. Ако знамо да је он предузетнички инфериоран у односу на приватно предузетништво, он неће ефикасно употријебити ни противвриједност продатог предузећа или његовг дијела, тако да је „нови круг“ приватизације неизбјежан, уколико првобитни власник успостави доминацију властитог управљања и над новом инвестицијом. Исто тако, „нови круг“ приватизације одвијаће се у предузећима која се не приватизују у потребној већини за успостављање доминирајуће улоге приватног предузетништва.

Постоји могућност да први титулар друштвеног капитала новац добијен продајом предузећа уложи у куповину вриједносних папира. Опција у којој би он као колективни или државни предузетник имао одлучујућу улогу у управљању довела би и у овој варијанти до већ објашњеног губљења потенцијалне добити. То би трајало све дотле док контролни пакет акција не би прешао у руке капиталиста. У том случају, као и у случајевима куповине вриједносних папира без одлучујућег утицаја на управљање предузећем, административно одређен први титулар друштвеног капитала остварио би право на трајно убирање добити по основу власништва без вршења предузетничке функције. Дакле, варијанта у којој би се друштвени капитал дистрибуирао у велики број предузећа, али без одлучујућег права на управљање предузећем у „првом кругу“ приватизације била би најприхватљивија јер би већ у самом почетку спријечила „право“ на губљење потенцијалне добити по основу административно додијељеног власништва над капиталом. Таква варијанта је тешко остварива у „првом кругу“ приватизације с обзиром на вјероватно знатно мању тражњу за друштвеним капиталом од обима који би био потребан за њену реализацију.

Због тога је губљење потенцијалне добити неизбежно. Такође, процес приватизације трајаће све дотле док се дјеловањем тржишта капитала не успостави оптимална структура својинских односа. Међутим, и оног момента кад се она успостави не треба је прихватити као трајно дату јер је у условима функционисања капитала нормално стално мијењање својинске структуре. Али, то тада није спорно јер је позната цијена по којој се одвија продаја предузећа. У нашем случају приватизација и јесте сложен проблем због тога што не постоји тржиште капитала, предузеће није роба, нема свога власника, па ни своје цијене.

Дакле, слиједећи значајан проблем настаје везано за цијену друштвеног капитала. Пошто робе вриједје онолико колико људи мисле да вриједје, односно колико су спремни да за њихово посједовање плате, цијенећи по постојећем нивоу неефикасности друштвеног капитала, тржишна цијена наших предузећа биће доста ниска. Велики број предузећа неспособан је за одвијање производе без темељне санације, без технолошког модернизовања и развоја тржишта. На другој страни, наша политичка ситуација и нејасна развојна опција подижу степен ризика за пласман капитала у наша предузећа. Све су то разлози због којих ће бити велика понуда предузећа и мала тражња за њима, што ће им оборити цијену. То је разлог више да држава, ма колико она била свјесна своје предузетничке инфериорности, мора ипак имати одлучујућу улогу у промјени својинских односа, јер је то друштвени процес са веома великим импликацијама на социјалну, класну и политичку структуру друштва. Јасно је да нема богом даног тржишта. Оно у свим модерним привредама представља организовано тржиште при чему је улога државе врло велика. То не значи да држава треба да одређује коначне исходе тржишних трансакција. Својим утицајем на обликовање привредног система држава пресудно утиче на понашање тржишних учесника, те тако, посредно, одређује и ефикасност дјеловања тржишног механизма. У нашем случају потребно је тек конституисати тржиште и извршити „демонтиражу“ привредног система који га је негирао.

Држава ће морати бити основни партнер у приватизацији, који заступа интересе постојећег друштвеног капитала. То не значи да она мора обавезно извршити национализацију друштвене имовине у цјелини, па затим кренути у процес приватизације. Таква опција не би била увијек рационално рјешење, мада је за неке секторе привреде незамјенљива. Наиме, једнократна национализација могла би довести до анулирања рационалних предузетничких напора пословодних кадрова и идентификације радника са интересима предузећа тамо гдје је она успостављена. Једноставно, такав приступ могао би створити друштвену и тржишну климу која илуструје државну распродају цјелокупне имовине. С тржишног аспекта, за државу, као

субјекта понуде, то не би била повољна опција јер би она сама, преко високе понуде, оборила цијену предузећа која продаје. По нашем мишљењу, одлучујући утицај на рационално вођење приватизације држава треба да оствари преко слиједећих активности:

1) Као субјект реформисања друштвеног и економског система држава треба да разради општу стратегију приватизације друштвене имовине. У њој би се морали дефинисати циљеви, методи и домет приватизације, као и надлежности привредних и државних институција у том процесу.

2) У току читавог процеса приватизације, због своје специфичне друштвене позиције, држава мора остати субјект који води рачуна о односима понуде и тражње за друштвеним капиталом, како би се у трансакцијама приватизације обезбиједила прихватљива цијена.

2.1. У овом моменту држава би морала стимулисати тражњу за друштвеним предузећима. Слиједеће мјере дјеловале би у том правцу:

— стимулисање улагања иностраног капитала у наша предузећа путем: сигурности пласмана, стимулативног пореза на добит, равноправности на тржишту капитала, учешћа у управљању и слично;

— подстицање производње и стимулисање улагања домаћег капитала у производњу;

— повољни облици продаје друштвених предузећа и њених дијелова (продаја на кредит, бонуси за задржавање дионица, повластице за раднике предузећа...).

2.2. Имајући у виду низак ниво привредне ефикасности и низ тзв. „дубиоза“ у привреди чије је рјешавање неодложно, држава ће морати водити рачуна и о понуди друштвене имовине како би је примјерила тражњи и омогућила постизање цијене која би омогућила првобитним власницима друштвеног капитала ефикасан прелазак у другу дјелатност или заснивање мјешовитог облика својине. Примјеном слиједећих мјера држава би битно утицала на регулисање понуде:

— национализацијом друштвених добара од општег интереса;

— одређивањем сектора у којима држава има интереса да задржи одлучујући утицај на функционисање, али на принципима предузетништва и мјешовитих облика својине:

— одређивањем економских принципа редослиједа приватизације, како би се тражња усмјерила на тачно одређене дјелатности и предузећа са сличним нивоом економске ефикасности. То не значи да би се од приватизације изузимала „добра“ или „лоша“ предузећа, него је ријеч, једноставно, о потреби динамичног одређивања прихватљивих односа понуде и тражње.

3. Држава би, такође, морала дефинисати правце пласмана новца добијеног продајом друштвених предузећа. Имајући у виду генезу наше друштвене и економске кризе, ван сумње је да се тим новцем мора покрити дио дугова које је држава преузела на себе, у име привреде, затим морају се ревалоризовати пензиони фондови, те санирати одређене дјелатности и прилагодити за пословање у новим условима. Такође, може се предвидјети и формирање развојних фондова чија би се средства користила на тржишним принципима.

4. Без обзира који метод приватизације да се примијени, држава ће морати обезбједити контролну функцију над тим процесом.

Допунска сложеност улоге државе у процесе приватизације у нашем примјеру проистиче из сукобљености економских интереса федералних и локалних власти. Цијенећи постојеће политичко расположење у земљи, одлучујући утицај у реализацији државних надлежности у процесу приватизације имаће републике као државе, док ће савезна држава задржати иницијативну и координативну улогу.

Rajko Tomaš

THE NECESSITY OF PRIVATIZATION OF SOCIAL OWNERSHIP

Summary

This paper tries to explain the erroneous ideas relating to the authentic socialist model of economy, the reasons for which privatization of social ownership has to be initiated and the dilemmas relating to the way of implementing the privatization process.

The author notes that the ideology of socialism prescribed the economic interests of people, subordinating them to collective interests, but, in return, freeing man from the individual struggle against hunger. Man seemed to get more freedom in this way, but that was an error. Deprived from the obligation to independently struggle against hunger, man became economically dependent on society and its institutions. That is the big paradox of socialism. It was established as a society aiming at the economic liberation of people, but, depriving people from economic motives, it lead them to a new form of economic dependence. An integral part of the economic freedom of people is their right to independently struggle for the accomplishment of their economic interests. By establishing social ownership, people did not get rid of exploitation, alienation, poverty, and they even did not get more personal freedom.

The privatization problem is not treated as a specific ideological imperative, as a process to be implemented, and in particular not as a solitary process which can be implemented on the basis of a decree. Privatization only makes sense to the extent in which private ownership of capital can make that part of capital economically more effective if compared to other forms of ownership. The advantages of private ownership as to economic ef-

iciency are evident from: (a) the development of entrepreneurship as a production factor; (b) the development of establishing of an authentic form of business risk.

In the process of social ownership privatization, the state has got a significant role in organizing the market and in initiating and coordinating the whole procedure. However, the variant according to which the state would carry out total nationalization of social ownership and then initiate privatization in the capacity of owner, is not acceptable. This method cannot be accepted for the following reasons: (a) the experience of socialist countries with complete state ownership is absolutely negative; (b) nationalization by a single decree might lead to elimination of the rational entrepreneurial efforts of business managers and identification of employees with the interests of the enterprise in which the nationalization has been established; (c) by establishing complete state ownership, the state would be able to prescribe efficiency criteria, which would endanger the complete reform of the economic and social system.

